

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIYILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatovna</i> MA'NAVIY-AXLOQIY TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL I 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

TERMS, TERMINOLOGY AND THEIR RELATIONSHIP TO RELATED CONCEPTS

Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi

Teacher(PhD) of SamSU named after Sharof Rashidov

E-mail: umidaubaydullayeva49@gmail.com

Abstract. In the 20th century, language began to be recognized as a holistic system in world linguistics. As a result, new approaches to revealing the essence of units of language at different levels emerged. Changes and developments in science and technology around the world lead to an increase in scientific and technical concepts and an enrichment of terminology. With the development of time, changes and innovations in the social, political, spiritual and cultural spheres of our people's life have created the basis for the emergence of new concepts and new names related to the development of science and technology in oral and written speech. This, in turn, creates the need to regulate the words expressing new concepts in the language, to determine the laws of development of terminology, its specific features, and the relationship between terms and concepts related to it, which is gaining relevance today as a field. In this article, the concept of the term, its definitions, and the relationship of the term with words and other concepts have been thoroughly studied and analyzed.

Keywords: term, terminology, word, term, nomenclature.

TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI

Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi

Sharof Rashidov nomidagi SamDU o'qituvchisi, PhD

Annotatsiya. XX asrda dunyo tilshunosligida til yaxlit tizim deb e'tirof etila boshladi. Natijada tilning turli sathlariga oid birliklarining mohiyatini ochib berishda yangicha yondashuvlar vujudga keldi. Butun dunyo ilm-fan sohasidagi, texnikadagi o'zgarishlar, rivojlanishlar ilmiy-sohaviy tushunchalarning ko'payishi va terminologiyaning boyishiga olib keladi. Zamon rivojlanishi bilan xalqimiz hayotidagi ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy-madaniy sohalarida yuz bergan o'zgarishlar, yangilanishlar og'zaki va yozma nutqda ilm-fan, texnika taraqqiyoti bilan bog'liq yangi tushunchalar, yangi nomlarning paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Bu esa o'z navbatida tildagi yangi tushunchalarni ifodalovchi so'zlarni tartibga solish, soha sifatida bugungi kunda dolzarblik kasb etayotgan terminologiyaning rivojlanish qonuniyatlari, o'ziga xos xususiyatlarini, termin va unga yondosh tushunchalar munosabatini aniqlash zaruratini keltirib chiqarmoqda. Ushbu maqolada termin tushunchasi, unga berilgan ta'riflar va terminning so'z va boshqa tushunchalar bilan munosabati atroflicha o'rganilib, tahlilga tortildi.

Kalit so'zlar: termin, terminologiya, so'z, atama, nomenklatura.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N35>

Ma'lumki, lug'aviy birliklar kelib chiqishi, ekspressivligi, stilistik xususiyatlari, faol yoki nofaol lug'atga mansubligi, qo'llanish sohasi va boshqa bir qator belgilariga ko'ra bir-biriga qarama-qarshi qo'yiladi. Ko'pchilik tilshunoslarning fikricha, oxirgi belgi asosida chegaralash eng samarali usullardan hisoblanadi. Birinchilari barchaga tushunarli bo'lsa, ikkinchilari u yoki bu jamoa doirasidagina ishlatiladi. Shu tarzda tilning lug'aviy qatlami ikki yirik guruhga ajralib qoladi: umumiste'mol so'zlari va terminlar (qo'llanilishi chegaralangan leksika). Qo'llanilishi

chegaralangan leksika deyilganda kasbiy-terminologik birliklar, fan sohalariga oid terminlar ham nazarda tutiladi. Ammo terminologik birliklarni tahlil qilish jarayonida mazkur qatlamlar orasida doimiy ravishda elementlar almashinuvi sodir bo'lishini inobatga olish muhim.

Ilmiy adabiyotlarda terminologiya termini ilk marta 1786-yili Germaniyada professor Shyuts tomonidan, rus tilida ilk bor M.V.Lomonosov tomonidan qo'llanilgani aytiladi[1:14].

Terminologiyaning o'rganish obyekti termin bo'lib, terminologiyaga ilmiy adabiyotlarda quyidagicha ta'rif beriladi: "Terminologiya muayyan fanning tushunchalar tizimi bilan bog'liq bo'lgan terminlar tizimi sifatida ta'riflanishi mumkin"[5:28]. Ta'kidlash kerakki, turkiy tilshunoslikda terminologiya masalalariga bag'ishlangan ko'pgina ishlar amalga oshirilgan.

Mustaqillik yillarida fan va texnikaning takomili natijasi o'laroq, sohaviy leksikani o'rganishga e'tibor kuchaydi. Prof. H.Dadaboyev terminologiyaning til lug'at tarkibidagi roli haqida ikki xil qarash mavjudligini aytadi: "Birinci g'oyaga ko'ra, terminologiya adabiy til leksikasining mustaqil qatlami tarzida e'tirof etilsa, ikkinchi ta'limotga muvofiq, u adabiy til so'z boyligi tarkibidan ajratiladi, "alohida turuvchi" obyekt tarzida baholanadi va nutqning turlari (sheva, jargon, jonli so'zlashuv)ga tenglashtiriladi[3:5]. Bizningcha, terminologiya o'ziga xosliklari bilan adabiy til leksikasining mustaqil qatlami bo'lib, boshqa leksik qatlamlarda uchraydigan lisoniy hodisalar terminologiyada ham aks etadi.

Adabiyotlarda *termin* so'zi bilan parallel ravishda *atama*, *istiloh*, *nomenklatura* terminlari ham qo'llanishi kuzatiladi. AMadvaliyev: "...*termin* o'zlashmasini ilm-fan, texnika sohaları yoki tarmoqlarida qo'llanuvchi so'z va so'z birikmalari, *atama* so'zini shartli ravishda qo'yilgan nomlar (nomenklatura, nomenlar), xususan, geografik obyektlar, joy nomlari (toponimlar), arabcha *istiloh* o'zlashmasini esa tarixiy terminologiya aspektidagi izlanishlar, tarixiy manbalar matnidagi tushunchalarga nisbatan ishlatish o'zini oqlaydi"[5:29], – degan fikrlarni bildirsa, A.Hojiyev termin so'zini atama so'zi bilan parallel qo'llab bo'lmasligini ta'kidlaydi: "...birinchidan, atama umuman "narsa-hodisa, belgi va harakat kabilarni atovchi so'z" degan ma'noga ega. Masalan, olma, katta, kelmoq so'zlari narsa, belgi va harakatning atovchisi (atamasi) hisoblanadi. Termin so'ziga nisbatan bunday deya olmaymiz. Ikkinchidan, dunyoning deyarli barcha tillarida, jumladan, turkiy tillarda terminga xos yuqorida keltirilgan ma'noda shu so'z (termin so'zi) qo'llanadi, ya'ni u haqiqiy ma'noda baynalmilal so'z hisoblanadi. Uchinchidan, termin so'zi atama so'ziga almashtirilgan ekan, bu so'zdan yasalgan terminologik, terminologiya so'zlaridan mahrum bo'linadi. Bu so'zlarning ma'nosini esa atama so'zi bilan yoki undan biron-bir so'z yasab ifodalash mumkin emas"[8:24]. Yu.S.Maslovaning fikricha termin "tilning birmuncha mustaqil ma'noga ega bo'lgan birligi"[6:89].

"O'zbek tilining izohli lug'ati"da "atama" so'ziga " 1. ayn. termin. 2. Umuman, nom."[7:135]; "termin" so'ziga "Fan, texnika, kasb-hunarning biror sohasiga xos muayyan bir tushunchaning aniq va barqaror ifodasi bo'lgan so'z yoki so'z birikmasi; atama" [7:77] tarzida izoh berilgan. Mazkur izohning mukammal emasligi har ikki tushunchani bir xil tushunishga olib keladi. Vaholanki, tilning izohli lug'atida bu kabi muammoli o'rinlar uchramasligi kerak.

So'z va termin munosabati ham terminologiyaning muammolaridan hisoblanadi.

"So'z bu – tilning har bir til uchun xos semantik, fonetik va grammatik belgilar jamlanmasi bo'lgan, predmetlar va ularning xususiyatlari, hodisalar, faoliyat munosabatlarini nomlash uchun xizmat qiluvchi asosiy struktur-semantik birligi"[4:464]. So'z va termin o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar xususida tilshunoslar tomonidan bir qancha fikrlar bildirilgan. Xususan, "So'z va termin o'rtasidagi farq obyektiv shartlanganki, ular fikrlash

faoliyati, tushunchalarni ilmiy tafakkur va maishiy tushunchalarning amal qilishida turli bosqichlardagi hodisalarni aks ettiradi"[2:28]. Tilshunos olim I.Ermatovning soʻz va termin munosabati haqidagi fikrlari bu masalaga oydinlik kiritadi: "...termin ham aslida soʻz, soʻzning muayyan bir sohaga ixtisoslashgan muqobilidir. Muhimi shundaki, soʻz ham, termin ham lugʻaviy birlik sifatida bir xil lisoniy maqomga ega hodisalaridir"[9:57]. Shuningdek, olim terminning soʻzdan farqli jihatlarini quyidagicha asoslaydi: "Muayyan bir soha lugʻaviy birligi sifatida ixtisoslashgan "soʻz" (termin)ning umumxalq tiliga mansub soʻzdan farqi shundaki, soʻz umumxalq muloqotida fikr uzatish va fikr qabul qilish jarayonida, yaʼni umumxalq kommunikatsiyasi jarayonida kommunikatsiya ishtirokchilari uchun mushtarak maʼnoda tushunarli faol lisoniy birlik sifatida ishtirok etsa, "ixtisoslashgan soʻz" – termin esa xalq xoʻjaligining, fan va texnikaning muayyan sohasiga mansub shaxslarning fikr uzatish va uni qabul qilish jarayonida muhim lisoniy birlik maqomida ishtirok etadi. ...odatdagi, yaʼni umumxalq tiliga mansub rasmiy lisoniy maqomdagi soʻz nominatsiyaning birinchi, dastlabki bosqichiga tegishli lugʻaviy birlik boʻlsa, termin bu jarayonning, yaʼni nominatsiyaning keyingi ikkinchi, uchinchi bosqich jarayonlariga mansub lugʻaviy birlikdir"[9:57]. Olim *ega* soʻzining soʻz va termin maʼnolarida qoʻllanishi misolida fikrlarini asoslaydi (*Yoʻqolgan sigir topilib, egasiga topshirildi; Oʻquvchi gapning egasini topishda bir oz qiynaldi*). Yaʼni birinchi gapda *egasiga* soʻzi soʻzlovchi nazarda tutgan maʼnoda tushuniladi, chunki bu soʻz umumxalq tilida lisoniy rasmiylashgan maʼnoga ega. Ikkinchi gapdagi *egasini* soʻzi esa tilshunoslik sohasidan bexabar kishi uchun tushunarli emas. Olim buni ikkinchi gapdagi *ega* soʻzining umumxalq tiliga mansub boʻlmagan ikkinchi, keyingi bosqich nominatsiyasiga daxldor lugʻaviy birlik maqomini olganligi bilan izohlaydi. Darhaqiqat, soʻz ham, termin ham tilda nominatsiya – nomlash funksiyasini bajaradi. Faqat soʻz nominatsiyaning dastlabki bosqichiga tegishli lugʻaviy birlik boʻlsa, termin nominatsiyaning keyingi bosqichlariga mansub lugʻaviy birlikdir[9:57].

Xulosa qilib aytganda, soʻz va termin munosabatida farqli va oʻxshash jihatlar mavjud. Farqli jihatlar yuqorida keltirilgan boʻlsa, oʻxshash jihatlar har ikkisinin ham maʼno anglatuvchi birliklar ekanligida, terminlarda ham soʻzlarda boʻlgani kabi bir va koʻp maʼnolilik, gipero-giponimlik, partonimlik, graduonimlik kabi xususiyatlarning mavjudligi kabilarda koʻrinadi.

Umuman olganda, tilshunoslikda terminologiya, termin va ular bilan bogʻliq muammolar haligacha oʻz yechimini toʻliq topgan emas.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Pardayev A. Urinbayeva D. Islamova D. Oʻzbek terminologiyasi. – Samarqand: SamDU nashri, 2020. – B.14.
2. Гринев-Гриневи́ч С.В. Терминоведение. – Москва: Издательский центр «Академия», 2008. – С.28.
3. Дадабоев Х. Ўзбек терминологияси. – Тошкент:Yoshlar nashriyot uyi, 2019. – Б.5.
4. ЛЭС / под ред. В.Н. Ярцевой. – Москва, 1990. – С.464.
5. Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017. – Б.28.
6. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. 3-е изд. – Москва, 1998. – С.89.
7. Тадқиқот ва инновациялар журналі.ISSN: 2181-4058 www.imfaktor.uz.№712. – Б.2
8. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2006. 1 жилд. – Б.135
9. Ҳожи́ев А. Термин танлаш мезонлари. – Тошкент: Фан, 1996. – Б.24.

10. Эрматов И. Терминология тизимида гиперо-гипонимик ва эквонимик муносабатлар. – Тошкент: Tamaddun, 2022.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).